
De Utrechtsche Courant en de volksgezondheid omstreeks 1800 (2)

In de 18de eeuw verdwenen de grote moordende ziekten zoals de pest uit West-Europa, maar tal van andere kwalen sloegen telkens weer epidemisch toe, vooral de rode loop (dysenterie) en de kinderziekte (pokken). Uit de kranten is allerlei informatie te verkrijgen over wat men van die ziekten en hun genezing dacht.

Vooraf in het Oosten van ons land heerste in de tachtiger jaren telkens weer de rode loop. Zodra er geruchten de ronde deden dat er ergens een uitbarsting van de ziekte was waargenomen probeerden de bestuurders van de stad en van het gewest de waarheid ervan te achterhalen. Er ging bijv. een brief naar de burgemeester van de besmette stad en als die de geruchten bevestigde werden maatregelen genomen. Dan kregen de koetsiers van de diligences opdracht om de gevarenzone te mijden en geen mensen uit die buurt mee te nemen. En in het eigen gebied probeerde men het binnendringen van de besmetting te voorkomen, zoals uit de volgende publikatie blijkt:

Publicatie.

*De gedeputeerden van de staten 's Lands van Utrecht, met leetwezen, vernomen hebbende, dat zedert eenigen tyd, de roode loop in naburige provincien zig heeft geopenbaard; hebben, om zo veel mogelyk, onder des Heeren zegen, voor te komen, dat de besmetting zig ook binnen deze Provincie uitbreide, goedgevonden te ordonneren, gelijk geordonneerd wordt by dezen: Dat niemand, het zy Joden of andere personen, van den dag der publicatie dezes, tot het uiteinde van dezen jare 1783, ten platten lande dezer provincie zal vermogen te kopen of te verkopen eenige zyden, wollen, katoenen of linnen gebruikte klederen, lappen of vodden, mitsgaders gebruikte dekens of ander beddengoed, ook niet zodanige klederen, lappen of vodden, dekens of beddengoed, langs de wegen te dragen of te vervoeren, op poene van arbitrairyk, en naar exigentie van zaken, aan den lijve te worden gestraft.**

Dat de Joden afzonderlijk werden genoemd betekent niet, dat ze in Utrecht extra werden gediskrimineerd, al was men niet erg gelukkig met hun verblijf. Maar zij waren door de omstandigheden gedwongen hun brood met de handel te verdienen en de jood, vlotweg smous genoemd, die met tweedehands kleren en vodden langs de huizen trok was een gewone figuur. Degenen die eens wat minder dure kleren wilden kopen waren op hem en zijn collega's aangewezen, want er werd nog geen konfektie vervaardigd: dat kon

pas toen veel later, op het einde van de 19de eeuw, de naaimachine was uitgevonden. De rijken droegen dus maatkleding, de rest van de bevolking afdankertjes.

Men dacht kennelijk dat de ziekteverwekkers zich in textiel gemakkelijk van de ene plaats naar de andere lieten vervoeren. Ook de stad nam vergelijkbare maatregelen, maar „*wordende echter onder den voorn. verboden invoer niet begrepen zoodanige klederen en beddengoed, als fatzoenlyke lieden van dezelve buitenplaatsen of anders (mids aldaar geen besmetting bespeurd worde) gewoon zyn in de stad te brengen.* Hoe de besmetting precies plaatsvond had men nog niet ontdekt, maar waarschuwingen klonken op en doen hier en daar modern aan.

Nademaal in deeze ziekte de besmetting het voor-naamste door den stank en uitwasemingen der afgangen medegedeeld word, zoo is vooral nodig, dat dezelve in een pot, toegedekt met een natten dwijl, ten spoedigste buiten het huis gedragen, in den grond diep begraven, en de pot uitgespoeld worde; moeten de ook de besmette, of schoon nog op gaande been zijnde, niet op het algemeen secreet gaan. Reinheid en frisse lucht waren vooral nodig; daartoe moest men in de ziekenkamer verhitte azijn sprenkelen of een droogachtig deeg van buskruit en azijn maken en aansteken. De ramen moesten zo mogelijk worden geopend en de ziekenoppassers moesten zich telkens de mond spoelen met wat azijn en herhaaldelijk de handen wassen. Men kon veel doen om de ziekte te voorkomen. Daartoe moest men het eten van kool nalaten, oppassen voor kou, weinig vlees en vis eten en matig zijn met vruchten. Tegen goed bier was geen bezwaar, *doch de gewone manier van sterken drank te drinken moet zeer betuegeld worden.* De zieken kon men het beste maar goed droog houden en hen niet op den kouden en vochtigen vloer maar op een bed of wat stro laten liggen. De behandeling moest beginnen zodra de eerste tekenen zich openbaarden: *het verlies van eetlust, althans by velen, vermoeidheid in alle de gelederen, byzonder in den rug en lendenen, huiveringen en daarop volgende hitte en dorst, benauwdheid en pynen omtrent het hart, walgingen, oprispingen van de winden en braaklust, minder of meerder hevige pynen en knypingen in den onderbuik, met gedurige afgangen, of ten minsten, drukking en persing daartoe.* Het beste was dan om de patient direct ader te laten en hem of haar maar eens flink te laten braken. De rest van de giftige stoffen kon daarna door forse purgeermiddelen worden afgedreven. En als de zieke deze behandeling overleefde kwam de

nabehandeling: *Eindelyk vermanen wy op het ernstigste, dat de lyders, van deze ziekte geheel genezen zynde, zig op het zorgvuldigst, gedurende eenige weken, in acht nemen om dezelve levenswyze, zo in het eten als drinken, als in de kleding en vermindering van verkouwing des lichaams, te houden; wyl zy anders gevaar lopen om in dezelve ziekte aller gevaarlykst wederom in te storten.*

Het zijn duidelijk allemaal maatregelen en voorschriften die aan het adres van de beter gesitueerde burgers waren gericht. De armen konden zich niet eens de ingrediënten van een eenvoudig middelje dat een priester te Utrecht *uit menschelevendheid* in de krant publiceerde permitteren: $\frac{1}{2}$ fles witte wijn, 4 eierdooiers, 2 wijnglazen olijf- of slaolie, $\frac{1}{2}$ nootmuskaat en suiker. Men vielen de harde middelen ten deel die de armen dokters toepasten. Op kosten van de gemeenschap werd ook bij hen geprobeerd de lucht te zuiveren van stank. Bijv. op de manier die een Rotterdams arts in de krant in Utrecht aanbeval:

Een nieuw middel ter verbetering der lucht, welke door roolloop en andere besmettelijke ziekten, voor het leven en de gezondheid schadelijk geworden is. Reeds eenigen tyd geleden, was het bekend, dat de lucht, welke ontwikkeld wordt, wanneer men op keuzenzout vitrioolzuur giet, het vermogen had, onze dampkringslucht van nadeelige smetstoffe (miasma) te zuiveren. Maar de stank verdween dan nog niet geheel en nu werd een middel aanbevolen, waarmee hijzelf lijken ten behoeve van de anatomielessen wel 6 weken reukloos kon houden. De gedachte, dat in de geur van de ziekte de veroorzaker was, zullen we ook tegenkomen bij de maatregelen die men tegen de pokken nam.

P. D. 't Hart

* Ontleend aan de Utrechtsche Courant van 15-11-1779, 15-8-1783, 10-9-1783, Stichtsche Courant 26-10-1795, 23-9-1795.

ARCHIEFKURSUS

In het najaar van 1978 wil de Stichtse Culturele Raad een archiefkursus organiseren voor de leden van historische verenigingen en andere belangstellenden in de provincie Utrecht.

Het doel daarbij is de kursisten zodanig wegwijs te maken in het gebruik van archieven en documentaire verzamelingen, dat zij een historisch onderzoek kunnen uitvoeren.

In 5 lessen zal worden gesproken over verschillende facetten van het archief en het archiefonderzoek:

- hoe is het archiefwezen georganiseerd;
- welke soorten archieven zijn aanwezig en waar;
- op welke wijze zijn uit de archieven gegevens te vinden;
- wat zijn bronnen;
- hoe is de toegankelijkheid daarvan geregeld;
- hoe is een bibliotheek samengesteld;
- wat is een topografisch-historische atlas;
- waartoe is een atlas te gebruiken bij een onderzoek?

Naast deze informatie zal gesproken worden over de wijze waarop een historisch onderzoek kan worden opgezet en uitgewerkt.

De cursus wordt gegeven op 5 achtereenvolgende maandagavonden, te beginnen op 30 oktober 1978.

De kosten zijn f 40,-.

Nadere gegevens over tijd en plaats worden aan de deelnemers tijdig toegezonden.

Opgave zo spoedig mogelijk in verband met te verwachten grote deelname bij de Stichtse Culturele Raad, Mariaplaats 51, Utrecht, tel. 030-310307.

Contributie 1978

Ruim 300 leden onzer vereniging hebben de contributie voor 1978 nog niet gestort op de girorekening van de penningmeester (no. 575520). Ter vermindering van extra-werkzaamheden, waarvoor het voornemen bestaat t.z.t. een kostenvergoeding te vragen, doet het bestuur een vriendelijk beroep op de leden die hun contributie over 1978 nog niet hebben voldaan, deze betaling nu ten spoedigste te verrichten. De contributie voor 1978 is vastgesteld op f 35,- per lid (voor leden ouder dan 65 jaar f 30,- en voor leden jonger dan 25 jaar f 20,-).

Namens het bestuur,
J. F. J. Hoeting, penningmeester.